

Vaso IVOŠEVIĆ

VELIKI ILUSTROVANI KALENDAR »BOKA« I NJEGOVA MISIJA

Teške političke prilike u kojima su Bokelji živjeli vijekovima pod tuđinskom vlašću nijesu dozvoljavale da u javnosti dođe do punog izraza slobodna narodna misao. Tek pred kraj prve polovine prošlog vijeka, pojavom narodnog preporoda u Dalmaciji, ukazala se bar djelimično mogućnost zaštite opštih nacionalnih prava. Po-bornici narodnog preporoda, među kojima su kod Srba Teodor i Gerasim Petranović, a kod Hrvata Ante Kuzmanić, pokreću prve publikacije na narodnom jeziku. Tako je Teodor Petranović pokrenuo 1835. g. almanah »Ljubitelj prosvještenija« koji će uskoro da se nazove »Srpsko-dalmatinski magazin« i ubrzo stekne afirmaciju značajne i jedine publikacije na srpskom jeziku u Dalmaciji i Boki Kotorskoj. Izlazio je kao godišnjak i donosio članke iz oblasti istorije, književnosti i etnografije s područja našeg primorja.¹ Među saradnicima od Bokelja se spominju Vuk Vrčević,² Vukolaj Popović³ i Nikola Berberović.⁴ Prestankom izlazenja ovog časopisa osjetila se velika praznina u kulturnom životu dalmatinskih Srba.

Na nešto više od dvadeset godina poslije prestanka pojave »Srpsko-dalmatinskog magazina« publikovan je u novosadskoj štampariji Đorđa Ivkovića »Srpski magazin, godišnji časopis za 1896. g. za pouku, zabavu i književnost«. Uređivao ga je i izdavao

---

¹ Lujo Bakotić, Srbi u Dalmaciji od pada Mletačke republike do ujedinenja, 18. knj. u ediciji »Srpski narod u XIX veku«, Beograd 1939, 35. Bakotić piše da se »ovaj godišnjak bavio istorijom, literaturom i naukom, bio za svoje vreme odlično uređivan i naišao u Dalmaciji na opšte simpatije, kao što može da posvedoči i jedna oduševljena pesma koju je osnivao- cu Magazina posvetio dubrovački pesnik Antun Kaznačić.«

² Radmila Pešić, Vuk Vrčević, Beograd 1967, 54.

³ R. Pešić, n. d., 54; Vaso Ivošević, Prilozi za monografiju o Vuku Popoviću Rišnjani- nu, Zbornik Boka, 9, Herceg-Novi 1977, 143.

⁴ Nikola Berberović, paroh iz Morinja često sarađuje u Petranovićevom Magazinu. Poznata je zbirka njegovih pjesama »Prvorodna dšči«. Petar Šerović, Njegošev poštovalac i imitator prota Nikola Berberović, Vesnik Saveza udruženja pravoslavnog sveštenstva, Beograd 1962, 312.

kaluđer Dionisije Miković, iguman manastira Banje kod Risna. U predgovoru prve sveske urednik i izdavač piše da ga je na ovaj odgovorni i rizični posao podstakla opšta kulturna potreba Bokelja. Na žalost, časopis je bio vrlo kratkoga vijeka. Izlazio je svega dvije godine. Izdavač se zadužio u nadi da će naići na razumijevanje kod pretplatnika. Ali, baš oni učinili su svojom nemarnošću da se ugasi plamen jedne vrlo svijetle kulturne akcije od koje su nam danas pred očima sačuvani primjerci ovog dobro uređivanog Magazina-godišnjaka. Miković je i poslije finansijske krize u koju je upao i dugovanja štampariji pokušavao da izda i treću svesku svoga časopisa. Njegov apel ostao je bez odziva.⁵

I pored ovakvog nemara u svojoj sredini nije se razočarao u ljude. U jesen 1908. g. sprema materijal za izdavanje velikog ilustrovanog kalendara kojemu daje simbolično ime »Boka« i koji redovno izlazi, počev od 1909. g. do 1914. zaključno. Zadivljuje i danas čitaoca ovog kalendara volja i entuzijazam njegovog izdavača i urednika. Samo visoka svijest o dužnosti mogla je dati poleta čovjeku koji nije imao nikakva sredstva za pokretanje ovakvih edicija, nego samo gorko iskustvo, praćeno policijskim zapljenama i plaćanjem tuđih dugova u štampariji. Svjestan da treba narodu pomoći dobrom knjigom u ono teško vrijeme, bez obzira na rizike i poteškoće, suprotstavlja se ljudskom nemaru humanim političkim porukama preko ove nove edicije. Kad se danas sagleda kakvu je poruku svake godine donosio Mikovićev veliki ilustrovani Kalendar pročitavanjem svakog i najmanjeg članka, pjesme, narodnih umotvorina i arhivske građe i svih onih kratkih i vrlo značajnih bilježaka, može se ocijeniti i vrijednost njegovog uredničkog i izdavačkog truda. Kalendar je imao izrazito patriotsku misiju od prvog do posljednjeg broja i to ne samo među Bokeljima, nego svugdje gdje je stizao. Rado su ga čitali intelektualci i širi slojevi. Stizao je ne samo u skoro sve pokrajine naše današnje države nego i među naše iseljenike u Ameriku, Australiju, Rusiju, Egipat, Tursku i Bugarsku.

Mikovićeva koncepcija o uređivanju ovog Kalendara imala je široku i dobro fundamentiranu osnovu. On je znao što narodu treba. Sve do juče živjelo se na izvorima narodnih umotvorina. Gusle i domaći deseterac bili su najbolja pouka za mlađe naraštaje. Trebalo je poći dalje. Novim generacijama potrebna je bila zdrava lektira koja potiče iz bogate narodne prošlosti, iz istorije i tradicije. Umotvorine treba potkrijepiti rezultatima nauke i umjetnosti. To je naglašavao još izdavanjem »Srpskog magazina«. A u svome velikom Kalendaru, koji je trebalo da postane priručna knjiga našem građaninu i seljaku, građa je tako prikladno publikovana da i jedan i drugi čitalački stalež nalaze pogodnu literaturu. Ilu-

---

⁵ Vaso Ivošević, Prvi književni časopis u Boki Kotorskoj, Susreti, Cetinje 1956, 9 — 10, 549 — 554.

strativni efekat nije izostao. Dionisijev veliki Kalendar je svake godine bogato ilustrovan vrlo aktuelnim fotografijama iz svih oblasti narodnog života. U ovim ilustracijama je često, više nego u tekstovima, manifestovana ideja slobodarstva, jugoslovenskog jedinstva i borbene spremnosti za svijetle dane koji dolaze poslije oslobodilačkih ratova 1912—1918. g. Ta težnja narodne slobode i jedinstva najbolje je prikazana nizom fotografija, iz godine u godinu, u kojima su objavljivani portreti naših vladara iz daleke i bliže prošlosti, likovi junaka i narodnih tribuna iz Srbije i Crne Gore, a naročito iz Bosne, Hercegovine, Vojvodine i Dalmacije. Mikovićev veliki ilustrovani kalendar »Boka« postao je svojevrsna tribina rodoljubive propagande, političke borbe i apela za očuvanje svoga integriteta. Da bi njegov Kalendar postigao širok publicitet, pozvao je na saradnju intelektualce iz Boke i sa strane. Jedinstvena tema svih saradnika bila je da sve svoje književne tvorevine posvete ideji slobodarstva i jedinstva tada raskomadanog našeg naroda, koji je još uvijek dobrim dijelom čekao oslobođenje. Publikovanje Kalendara povjerio je Bokeškoj štampariji u Kotoru. Miković je i ranije bio dobro poznat policiji po svome patriotskom radu. Neki njegovi članci bili su, zbog jako naglašenog rodoljublja, zaplijenjeni.⁶ Cenzura je dobro motrila na svaki njegov napis. Za uređivanje ovakve publikacije, kao što je bio veliki ilustrovani kalendar »Boka« sa otvorenom fizionomijom borbenog rodoljublja, Miković je, pored lične hrabrosti i pregalštva za opšte dobro, trebao da pokaže i dosta diplomatskog takta u pisanju svojih priloga i u odabiranju ponuđene saradnje. Izgleda nam da se u tome ugledao na neke urednike i izdavače sličnih edicija kao što su bili razni veliki kalendari sa bogatim štivom. Sadržajem podsjeća na kalendar »Srbobran« koji je dugo izlazio u Zagrebu. Ali Mikovićev kalendar imao je i neke specifičnosti po kojima se zapažao u našoj književnoj javnosti kao svojevrsna publikacija. To je prvenstveno onaj dinamični naglasak u pisanju, začinjen romantičkim entuzijazmom u glorifikaciji tekovina narodne kulture, od kojeg Miković nikad nije odstupio, pogotovo ne u svom literarnom stvaralaštvu. A znatan broj svojih priloga u poeziji i prozi, u skupljanju narodnih umotvorina i arhivske građe, objavio je u ovim kalendarima.

Od pojave kalendara do njegovog prestanka izlaženja svake godine je urednik i izdavač Dionisije Miković i stalno se štampa u Bokeškoj štampariji u Kotoru. Čist prihod od ovog kalendara Miković je odredio kao svoju obaveznu pomoć Prosvjetno-privred-

---

⁶ Kecmanović Ilija, Prepiska Svetozara Ćorovića, Pitanja za književnost i jezik, Sarajevo 1956, III, 1—2, 176. Ćorović je pisao svome prijatelju Veljku Radojeviću da Dionisijev rukopis o manastiru Banji kod Risna nije mogao da objavi u mostarskoj »Zori«, jer ga je policija od urednika oduzela.

nom društvu »Srpska zora« u Dubrovniku,⁷ kao što je ranije prihode od časopisa davao u korist »Srpskog glasa«, organa srpske narodne stranke u Zadru. Dionisije nikad nije zaplovio u vode političkog strančarenja i bila mu je tuđa ona borba koja se još i u njegovo doba vodila na našem Primorju. On je imao određene političke poglede koji su bili u okvirima dosljednog patriotskog rada na ostvarenju velike ideje jugoslovenskog jedinstva. Toj ideji posvetio je sav svoj šezdesetogodišnji literarni rad. I onaj teški i rizični posao urednika i izdavača zapaženog časopisa i kalendara. Zbog ovakvog stava i dosljednosti, koje nijesu mogle da pokolebaju neprilike u koje se često sputavao njegov pregalački rad, ostao je na visini kao pisac tolikih članaka i knjiga i kao izdavač edicija koje su stekle ugledno mjesto u istoriji naše publicistike.

Pojava velikog ilustrovanog kalendara »Boka« za 1909. g. popraćena je lijepim prijemom u našim časopisima toga vremena. Ubrzo su se čitale i prve ocjene o značaju i ulozi ove Mikovićeve izdavačke djelatnosti. Sa više strana uz pohvale upućivale su se riječi ohrabrenja uredniku i izdavaču i tople želje za dalje uspjehe.⁸

U predgovoru prvog Kalendara Dionisije piše: »Mjesto magazina evo kalendara. Sa mnom ga uređuju naše jake prosvjetne snage, koje će, nadati se, svojim plemenitim radom zadužiti rod na zaslužno vječno priznanje«. U daljem tekstu predgovora poziva intelektualce, pogotovo učitelje i sveštenike, na saradnju, »da opišu iz svojih mjesta sve što bi vrijedno bilo da se sačuva od zaborava. Vijek i vrijeme u kome živimo to od nas, a i radi nas, opravdano zahtijevaju.«⁹ U kalendaru »Boka« za 1909. g., pored Dionisija, sarađuju poznati dubrovački historičar Antonije Vučetić,¹⁰ koji je jedno vrijeme bio vlasnik i urednik »Srđa«, časopisa za knji-

⁷ To je bilo prosvjetno privredno društvo osnovano 1902. g. da pomogne narodnu prosvjetu i privredu na Primorju, odvajajući ih od političkih struja svoga vremena. V. Miljković Branislav, Srpska zora, Narodna enciklopedija, CXC, knj. IV, s. 345.

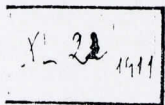
⁸ U beogradskoj publicistici na nekoliko mjesta Kalendar je pohvaljen. Nazivaju ga »prosvetna žiža koja na Primorju svetluca«. Na marginama ovog teksta, u kojem je objavljena ocjena Dionisijevog Kalendara, urednik je vrlo zabrinut napisao mastilom primjedbu: »A da li će ova žiža na našem Primorju i dalje svjetlucati? Mi smo s ovogodišnjim pohvaljenim kalendarom u deficitu. To nas nije uplašilo i idući je kalendar u štampi. S pravom apelujemo na braću Bokelje da ovo ne bude posljednji kalendar«. I dalje stižu visoke ocjene Dionisijevom uredničkom trudu. U jednom beogradskom časopisu 1910. g. prikazan je »ovaj valjani kalendar« koji »pored crkvenoga dela ima solidan broj članaka, pesama, drugih sastava i ilustracija. Članci i pesme nose rodoljubiv, poučan i zabavan karakter. Naći ćemo stvari koje se odnose na školu, a ima ih i iz medicine i poljske privrede. Ovim je učinjeno da Kalendar bude pristupačan širokoj masi čitalaca, koji vole i treba u njemu da nađu duševne hrane«. Bilo je u izgledu da Dionisijev Kalendar pomognu saradnjom i beogradski naučnici Milenko Vukićević i Svetozar Tomić.

Vaso Ivošević, Arhimandrit Dionisije Miković, Kotor 1968, 76, 114.

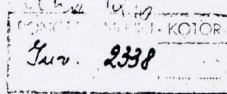
⁹ D. Miković, Mall predgovora i odgovora, kalendar »Boka« za 1909, 33.

¹⁰ M. Rešetar, Vučetić Antonije, Narodna enciklopedija CXC, I, 443.

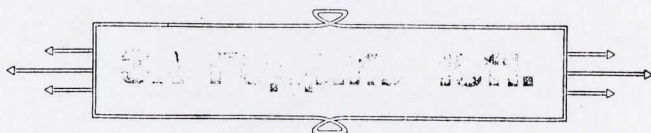

БОКА

XL 22/1911

ВЕЛИКИ ИЛУСТРОВАНИ КАЛЕНДАР

КОЈА ЈЕ ПРОСТА И ИМА 365 ДАНА.

УЗ САРАДЊУ КЊИЖЕВНИКА УРЕЂУЈЕ И ИЗДАЈЕ ДИОНИСИЈЕ МИКОВИЋ.

ЦИЈЕНА 1 КРУНА

ШТАМПАНО У БОКЕШКОЈ ШТАМПАРИЈИ У КОТОРУ 1910.

Aberdeen, Wash. Apr. 15. - 1914.

A. H. Zerk,

3508

„БРАТ ЈЕ МИО КОЈЕ ВЈЕРЕ БИО“

П. П. Њ.

LIII 4/1914

БОКА

ВЕЛИКИ ИЛУСТРОВАНИ КАЛЕНДАР

ЗА ПРОСТУ ГОДИНУ 1914.

ГОДИНА ШЕСТА

УЗ ОВУ КЊИЖЕВНИКА УРЕЂУЈЕ И ИЗДАЈЕ ДИОНИСИЈЕ МИКОВИЋ.

Г. Г. САРАДНИЦИ: АНТУН ВУЧЕТИЋ, ВИД ВУЛЕТИЋ-ВУКАСОВИЋ, МИЉУН ПАВИЋЕВИЋ,
ЈУРАЈ КАПИЋ, ЂУРО ШПАДИЈЕР, ФИЛИП РАДИЧЕВИЋ, РИСТО ЧУШИЋ, МИЛО ЈО-
ВОВИЋ, СТЕВАН САМАРЦИЋ, ПЕРО ЈОВОВИЋ, ПОДКРИВОШИЋСКИ, ПЕТАР РАФАИ-
ЛОВИЋ, ИВАН ПЕТКОВИЋ, САВО НАКИЋЕВОВИЋ, СТЕВАН ЂУРАШКОВИЋ, СИМО
КРИВОКАПИЋ, БОРЂЕ ЂУРИЧКОВИЋ, ДАНИЛО ПЕТРАНОВИЋ, ДИОНИСИЈЕ МИКОВИЋ.

ЦИЈЕНА КРУНА 1.

ЧИСТИ ПРИХОД НАМИЈЕЊЕН ЈЕ „СРПСКОЈ ЗОРИ“ У ДУБРОВНИКУ.

СРБИ БРАЋО И СЕСТРЕ СРПКИЊЕ! СЈЕЂАЈТЕ СЕ СВАКОМ РАДОСНОМ И ЖАЛОС-
НОМ ПРИЛИКОМ „СРПСКЕ ЗОРЕ“ У ДУБРОВНИКУ, „ПРИВРЕДНИКА“ У ЗАГРЕБУ
И „ПРОСВЈЕТЕ“ У САРАЈЕВУ.

ШТАМПА БОКЕШКЕ ШТАМПАРИЈЕ У КОТОРУ 1913. ГОДИНЕ.

ževnost i nauku, dubrovački književnik i folklorista Vid Vuletić-Vukasović,¹¹ Aleksa Šantić, Marko Car, Pavle Aršinov, Danilo Petranović i drugi. Dionisije poziva sve rodoljube na saradnju i priloge saradnika objavljuje, kao i u časopisu, ćirilicom i latinicom, po želji saradnika.

Dionisijeva saradnja u izdanju prvog Kalendara nije toliko zapažena kao što će da bude u narednima. Pored kraće hagiografske građe daje narodu pouke da se čuva sujevjerja koje se utkalo u narodne običaje i šteti zdravom shvatanju morala. Od pjesama objavljuje samo jednu, posvećenu Šantiću, u kojoj su zastupljene refleksije o čovjeku i njegovom naznačenju.¹²

I u sljedećim izdanjima, pored uobičajenog kalendarijuma daje, svoja tumačenja praznika i objavljuje hagiografske bilješke. To je redovno štivo koje prati kalendarijum i Dionisije ga je pažljivo obrađivao i po svom pozivu i po dužnosti urednika.¹³ Od pjesama na prvo mjesto dolazi Dionisijeva u spomen Njegošu. Navodimo nekoliko karakterističnih stihova:

»Zbratio si munje, gromove i vile,
tamjana oblake bratstvu namjenio ...
Tvoju svetu želju, uzvišenu mis'o
trovjerni je bratac na srce napis'o.
I ona će trajat kol'ko dva kolosa
slavni Lovćen i Ti, dva vječna ponosa.¹⁴

Tu je i mali Dionisijev esej o otadžbini u kojem, pored ostalog, piše: »Najdivniji istorijski uzori i život su za otadžbinu žrtvovali ... Lakedemonka nije ni požalila za svojih pet poginulih sinova samo kad je otadžbina spasena ... A ko bi mogao izbrojiti uzvišene primjere žarke ljubavi prema miloj otadžbini našoj. A tu svetu ljubav istorija je ukasila neuvelim vijencem od cvijeća nad cvijećem, gusle su opjevale pjesmom nad pjesmama, a narodna pravoslavna crkva osveštala i proslavila.«¹⁵

Sličan je i Dionisijev esej o guslaru i guslama. Pored prigodnog patriotskog sadržaja, ima i etnografskih detalja. Navodimo ovdje nekoliko redaka: »Gusala ima raznijeh oblika. Ima ih koje su pravo remek djelo ukrašeno rezotinama. Ali najzvonkije su one od javora rebraša koji na kamenu raste. Ima ih sa jednom ili sa dvije strune. Ali razlika je osobito u načinu pjevanja. To se

¹¹ U. Džonić, Vukasović — Vuletić Vid, Narodna enciklopedija, I, 435.

¹² Kalendar »Boka« za 1909, 40.

¹³ U vezi sa svetkovanjem praznika primjećuje: »Pošto mi još i sada više svetkujemo nego radimo, posljedice toga osjećamo«, »Boka«, 1911, 17.

¹⁴ Kalendar »Boka« za 1910, 32—33.

¹⁵ 1910, 33—34.

mijenja po pokrajinama. Ima gdje se skoro samo pjevajući pjesma priča uz odahivanje i guslanje, a ima gdje se zapravo pjeva, pa guslar, ako ima lijepo grlo, može da ga pusti i titra se njime i strunama. Guslari su bili većinom slijepci, valjda i za to što ne videći sunca ni bijela svijeta, mogahu se iz vječnoga mraka prenijeti na krilima velike duše svoje u sunčani svijet naše prošlosti slavne.¹⁶ Od ilustracije je zanimljivo navesti ovdje pojedine kao što je portret Stevana Nemanje, rad Uroša Predića, Njegošev od Princhofera i sliku pjevačkog i tamburaškog društva »Branko« iz Podgorice, osnovanog 1892. g. Tu su i snimci sa sudskog procesa Srbima »veleizdajnicima« u Zagrebu. Na prvoj se vide u klupi braća Adam i Valerijan Pribićević. Na drugom snimku u toku rasprave su okrenuti leđima službenom fotografu. Tako su Dionisijevi veliki ilustrovani kalendari ne samo zbornici popularnih i naučnih priloga nego i vrlo uspjela nacionalna čitanka pod tuđinom i fototeka političkih i kulturnih događaja onog vremena.

Pored niza naučnih priloga iz lokalne istorije, koje su pisali pored amatera i renomirani naučnici, Dionisije u pojedine brojeve Kalendara unosi kratak pregled važnijih godina iz ovdašnje prošlosti pod naslovom »Znameniti događaji iz istorije Boke Kotorske«.¹⁷

I pitanja ekonomskog značaja nalaze sebi mjesta u Dionisijevom Kalendaru. Ona su istovremeno i politička i patriotska i urednik mi poklanja naročitu pažnju. Kao pravi proglas koji treba da okupi narod i opomene na budnost, Dionisije piše krupnim slovima svoju poruku: »Ne ispuštajte zemlje iz šaka, jer je svaka grudva, svaka brazda, svaki pedalj zemlje, svaka izgubljena kućica, svako napušteno kućište što Srbi i Srpkinje lakomisleno iz šaka ispuštaju i strancima prodavaju neizmjerni narodni gubitak, sigurna i neizbježna propast i veliko narodno izdajstvo«.¹⁸ A nekoliko godina docnije, opet u Kalendaru, poručuje: »Roditelji, učitelji i sveštenici, šaljite djecu vašu na izučavanje zanata i trgovine. Sva vaša djeca ne mogu živjeti ni održati se na malenom posjedu niti ih sve možete školovati. Za sva potrebna uputstva pišite »Srpskoj zori« u Dubrovnik«.¹⁹ A skoro u svakom broju Kalendara je i poznati urednikov apel da se pomogne ova kulturna i privredna ustanova: »Kupujte i rasprodavajte šibice, cigar-papir i kremu sa markom »Srpska zora«. I time se potpomaže narodno prosvjetovanje«.²⁰

Kao lijep prilog domaćoj beletristici treba spomenuti i Miko-
vićevu pripovijetku iz krivošijske prošlosti pod naslovom »Popin

¹⁶ 1910, 66.

¹⁷ 1910, 17—18.

¹⁸ 1910, 66.

¹⁹ 1914, 1.

²⁰ 1914, 1.

svoju krv«, koju je prvi put objavio u »Bosanskoj vili« 1889. g. Ovdje navodimo opis krivošijske djevojke iz 19. v.:

»Došla na vodu i bacila pogled crnijeh oči na stranu od kuda je čula tapat kradomičnih koraka, pa joj se smrče pred oči. Osman, tursko momče od oka i skoka, morasta lica i crne kose i brčića, a volovskih očiju promiče se sa mješinom vode kroz bukovu granje kao mjesec kroz oblake. Milka je bacila burilo. Pa se vrati srninom brzinom. Jedva je mogla od trčanja i uzbuđenja da pohvati. Skupila je snagu, pa zvončastim glasom zagrajala: Aj, ko je vitez, Turci su u Pazovu.«²¹

Sa takvim radom nastavio je do posljednjeg Kalendarara. I stalno okupljao na saradnju učenije i talentovanije pisce. Tako je u Kalendaru za 1911. g. objavio pripovijetke Iva Čipika — »Na sunčevoj žegi« i Svetozara Čorovića — »Bogojavljenka noć«.²² I svoj prigodni članak — »Nova srpska kraljevina« povodom proglašenja Crne Gore kraljevinom.²³ I istorijsko-etnografsku bilješku o Risnu u kojoj piše da »u Risnu vlada zdravi gorski i primorski zrak. Risanski je narod zdrav, razvijen, čist, bistar, gostoljubiv, rodoljubiv i pobožan. Rišnjanima je glavno zanimanje trgovina kojoj su osobito vješti.«²⁴ Ovaj napis nas uveliko podsjeća na članak anonimnog autora objavljen 1843. g. u »Srpsko-dalmatinskom magazinu«.²⁵

Pored slika crnogorskog kraljevskog para uz pomenuti prigodni članak o proglašenju Crne Gore kraljevinom, donosi u ovom broju fotografije Srba, poslanika na Dalmatinskom saboru pored Vladimira Simića, Josa Kulišića, Stijepa Kneževića i Luja Bakotića tu su i bokeljski predstavnici dr Aleksandar Mitrović, advokat iz Herceg-Novoga i Stevo Srzentić. Uz fotografije su i kratke biografije.²⁶ U opisu slike Stojana Novakovića Dionisije napominje da je bio dobro poznat »našim Bokeljima kao poslanik u Carigradu«. Dalje, piše da je Novaković »jedan od najznamenitijih učenika Đura Daničića«.²⁷ Iz biografije Valtazara Bogišića saznajemo da je Dionisije bio prijatelj sa ovim velikim naučnikom.²⁸ Prikazujući povremeno likove pojedinih uglednih Bokelja, dao je i biografije mnogih ljudi koji su bili narodni predstavnici na čelu bokeljskih opština. Pored Toma Lipovca, načelnika grada Kotora, pisao je i o Jevtu Gojkoviću za koga kaže da ga je narod birao za predsjed-

---

²¹ 1910, 45—46.

²² 1911, 54—55; 58—60.

²³ 1911, 23.

²⁴ 1911, 37.

²⁵ Anonim, Risanj, Srpsko-dalmatinski magazin za ljeto 1843, 30.

²⁶ 1911, 74.

²⁷ 1911, 73.

²⁸ 1911, 73.

nika »zbog njegovih vrlina, tihe i mirne naravi i ljubavi prema rodnom kraju«. ²⁹ Uz sliku mostarskog pjesnika Avda Karabegovića piše vrlo dirljive stihove:

»Na preranom grobu njegovom
neka cvjeta i miriše cvijeće;
ljubav, sloga nek' s njega pokreće
sreću, slavu našeg milog roda.« ³⁰

Nije zaboravio da spomene u slici i riječi vrlo zaslužne ljude za narodni progres, kao što su Vladimir Matijević, osnivač »Privrednika«, veoma zaslužni nacionalni radnik Nikola Kašiković, osnivač, vlasnik i urednik »Bosanske vile«, i Vojislav Šola, predsjednik opštine grada Mostara i poznati borac za crkveno-školsku autonomiju. ³¹

Nekoliko Dionisijevih lirskih pjesama u sljedećim kalendarima posvećeno je moru i našem primorskom selu. Tako u ovoj drugoj pjesmi o selu pjeva:

»Lijepo je naše selo
kad se zori iznad gore,
i kad junsko sunce tone
i za naše divno more.
Lijepo je naše selo
kad se bere grožđe zrelo,
kad se sijeno kosom kosi
i u kolu mladost nosi.« ³²

Dionisije piše i narodne epske pjesme u desetercu o pojedinim događajima i ličnostima iz prošlosti Boke. ³³ A pored toga, skuplja i narodne pjesme koje nijesu bile poznate Karadžiću i Vrševiću. Neke od njih objavljuje u kalendarima. ³⁴

---

²⁹ 1912, 72; 1911, 75.

³⁰ 1911, 74.

³¹ 1911, 75.

³² 1912, 35. Njegova pjesma o moru ima lijepe komparacije:

»Oj divno je naše more
kao zraci svijetle zore
koja suncu kose plete,
a mjesecu pute mete.

Da, divno je naše more
naše more i primorje,
ko vlašići začareni
i jarani nevjereni«, 1912, 48.

³³ 1911, 41—48, 49; 1913, 73—88; 1914, 19—21, 21—28.

³⁴ 1910, 35—40; 1911, 19—21; 1912, 11, 27.

U Kalendaru za 1912. g. poziva na intelektualni rad i saradnju: »Željeli bismo da i drugi slijede, jer prosvjeta je oštra kao bojni mač, ona može da osveti naše Kosovo, ona je put koji vodi napretku, slavi i slobodi.«³⁵

Na koricama Kalendara, počev od 1912. g. donosi sliku Kotorskog zaliva. I nekoliko ilustracija iz Crne Gore od kojih je najznačajnija ona koja prikazuje Crnogorce na straži. Pored fotografije Save Bjelanovića, ovdje su i portreti Sofije Petrovne-Mertvago, upraviteljice poznatog Djevojačkog instituta na Cetinju, Privrednikovih pitomaca u Sent Andreji, velikog narodnog dobrotvora Dimitrije Ljubatovića iz Risna, koji je podigao »Dom za uboge i bolne«, Ivana Trnskog i Josipa Jurčića, kapele na Lovćenu i portreta sultana Mehmeda V.³⁶ Sve ove ilustracije popraćene su člancima ili kraćim opisima. Skoro svaka slika i riječ ohrabruju čitaoca i bude patriotsko oduševljenje onako spontano kao i Dionisijske pjesme.

U izdanju za 1913. g. Dionisije u narodnom desetercu nizom pjesama opjeva naše pobjede u balkanskim ratovima.³⁷

Ovo izdanje Kalendara je bilo i suviše protestne fizionomije, što je brzo uočila cenzura. Tako je došlo u kotorskoj štampariji do zapljene klišeja jedne slike koja je trebala da izađe na trećoj stranici. Slika je predstavljala naše vladare sa grbovima svih naših pokrajina. A uokolo slike »prikazani su topovi, buzdovani, zastave, koplja, oklopi, strijele, sablje i šlemovi.«³⁸ Ne znamo ko je autor ove kompozicije čiji je kliše oduzet uredniku. Na nekoliko mjesta baš u ovom izdanju Kalendara urednik je pravi revolucionar u pisanju. Tu su njegove reminiscencije o konačnoj osveti i pobjedi nad neprijateljem naše otadžbine. Tako uz opis slike naših vojvoda, predvodnika komitskih odreda u staroj Srbiji i Makedoniji, Dionisije piše: »Onamo, 'namo za brda ona gdje naš narod od propasti carstva muči muke svakojake vojvode su branili dragu podjarmljenu braću i teške im muke olakšavali.«³⁹ I najzad, vrlo uzbudljivi i oštri tekst u opisu slike poznatog bokeljskog rodoljuba i političkog radnika dr Vladimira Trojanovića čije su pjesme objavljivali mnogi listovi. Dionisije poziva: »Iako mu tijelo počiva u

³⁵ 1912, 52.

³⁶ 1912, 96. U opisu sultanovog portreta Dionisije piše: »Sultanu na srce i dušu mećemo da našoj tužnoj i trepećoj braći pod njegovim vladanjem osvanu ljepši i pravičniji dani željne slobode i napretka s čega bi mu civilizovano čovječanstvo dostojno priznanje odalo«.

³⁷ D. Miković, Pjesme novog crnogorsko-turskog rata 1913, 72—88. U podtekstu piše: »Autor ovih pjesama obećaje opjevati i daljnje uspjehe dične bratske crnogorske vojske i s njima okriti iduću »Boku«. Ako mu oronulo zdravlje dopusti ličnim će učešćem skupljati podatke.« Dalje u napomeni stoji: »S nekih obzira i naših okolnosti izostavili smo pjesmu »Plač raje« koja ovih pjesmama prethodi«, 1913, 72.

³⁸ 1913, 104.

³⁹ 1913, 112.

zemlji koja nije tuđa nego naša, prenesimo ga, jer milija mu Boka bješe od svega. Omladino, koja si se njegovom zboru i djelima oduševljavala, podizala ga i klicala mu, preni se da mu se kosti prenesu u rodnu grudu».⁴⁰ Trojanović je umro u duševnoj bolnici u Šibeniku 1904. g. i tamo je sahranjen. Urednikov apel je bio samo lijepa želja, jer austrougarske vlasti nijesu dozvoljavale prenos kosti ovog revolucionarnog pjesnika koji bi se pretvorio u manifestaciju i kult slobodarskog duha.

Najzad, u posljednjem Kalendaru za 1914. g. Dionisije objavljuje i svoje posljednje pjesme o balkanskim ratovima.⁴¹

Pored svih poteškoća koje su pratile ovaj Dionisijev patriotski rad, najveću brigu mu zadaju neuredni pretplatnici. Apeluje na savjest dužnika: »Neću da vam se žalim, kao što je običaj, na zapljene ni na okolnosti koje ne uslovljavaju uređivanje i izdavanje ovake knjige. O tome će se budućnost pozabaviti i s kristalnom istinom predočiti one »sitnice« koje kao »veličine« koče i potkopavaju. Ja samo molim g. g. dužnike da isplate dug koji iznosi više od 800 kruna. S njihove nemarnosti »Srpska zora« dobila je ove godine od »Boke« manje 57 kruna, a ja imam obveznosti prema štampariji. Ako ne dopuste da ja s mojom platicom podmirujem njihov račun i ako ne nadvladaju okolnosti moju dobru volju, »Boka« će u obilatišem ruhu izaći idućeg oktobra za 1915. godinu. Od sada ću pohitati da knjiga prije nove godine stigne našoj dragoj prekookeanskoj braći. Zahvaljujući dosadašnjim saradnicima i pretplatnicima i svakome ko me je htio razumjeti, pa me moralno i materijalno pomagao, Ja pozdravljam i prigovarače koji trube da radim radi lične slave molbom da i oni ne dokolišu nego da mi kako mogu pomognu. To bi bilo pristojnije, inače plod opadanja opadaču pripada».⁴²

Na žalost, okolnosti su nadvladale Dionisijevu dobru volju. Prvi svjetski rat prekinuo je njegov rad na izdavanju Kalendara. U Dionisijevoj ostavštini našli smo nešto rukopisa i klišeja fotografija koji su se spremali za 1915. g. Čim je rat izbilo Dionisije je izveden pred sud kao »književni propagator velike Srbije«. Osuđen je na pet godina robije. Zauzimanjem šefa kotorske policije Jaroslava Buhara kazna je izrečena uslovno. Podvrgnut je konfinaciji u svome manastiru koju je izdržavao pod stalnom kontrolom jednog odreda vojnika.⁴³

Kratkim osvrtom na priloge Dionisijevih saradnika u Kalendarima može se ocijeniti i naučna vrednost ove edicije u kojoj susrećemo značajne podatke o izvjesnim zbivanjima koji su ovdje

⁴⁰ 1913, 110.

⁴¹ To su »Boj na Bakarnom gumnu« i »Osvajanje Skadra«, 1914, 19—28.

⁴² D. Miković, Čitaocima..., 1914, 62.

⁴³ V. Ivošević, Arhim. D. Miković, Kotor 1968, 38.

sačuvani.⁴⁴ Tako je Dionisijev veliki ilustrovani Kalendar postao ne samo popularna čitanka, nego u izvjesnom smislu i zbornik za nauku i umjetnost u okviru ideje kakvu je urednik ostvarivao dobrom saradnjom svojih prijatelja.⁴⁵

Kalendar je bio dobro tehnički opremljen o čemu svjedoče sačuvani primjerci iz pojedinih godina koji su danas prava biblioteka rijetkost.⁴⁶

⁴⁴ Ovdje navodimo neke značajnije naučne priloge pojedinih saradnika: P. Rafailović, Ratovanje Dubrovnika i Kotora, 1911, 24—27; Kotorski biskupi u borbi za prvenstvo između barskog i dubrovačkog arhiepiskopa, 1912, 28—34; Učešće Bokelja u 17. v. u općoj težnji balkanskih naroda za oslobođenje ispod turskog gospodstva, 1913, 34—55; Boka Kotorska do rimskog gospodstva nad njom, 1914, 39—48; Ivan Petković, Bokeljska mornarica, 1912, 6—10; S. Nakićenović, Općina topaljska, 1912, 36—48. Ovo je prvi naučni rad o samoupravnoj domaćoj instituciji pod mletačkom vlašću. Kasnije će o njoj da pišu Vl. Corović, Topaljska opština kod Hercegnovog u prvoj polovini 17. v. Glasnik Geografskog društva, XV, Beograd 1929, 1—15. i P. Šerović, Stara topaljska opština u B. Kotorskoj, Istorijski zapisi, Cetinje 1957, 1—2, 189—210. Zatim slijede radovi A. Vučetića, Veliki potres 1667. g. u Dubrovniku, 1912, 53—56; i esej o Marinu Bečiću, 1914, 57—61; A. Lazarevića, Razvitak pučkog školstva u B. Kotorskoj, 1913, 18—31, i esej Marka Cara o Savi Bjelanoviću, kao putopiscu, 1912 4—5. Uz sliku M. Cara objavljen u »Boki« za 1914. g. Dionisije piše: »Ljubljenim imenom ovog dragog bokeljskog sina rođenog prije malo više od 50 godina u kitnjastom Herceg-novom ponosi se danas ne samo srpska nego uopće slovenska književnost na diku i pohvalu našu, a na najizrazitiji primjer samoukih trudbenika. Pozdravljamo ga najplemenitijim željama«. 1914, 63. Ovdje treba da spomenemo i jedan kratki prilog Jovana Bučina o Srpskoj gardi, instituciji koja je nastala polovinom prošlog vijeka kad su Srbi u Kotoru isključeni iz učešća u Bokeljskoj mornarici po odluci kotorskog biskupa Marka Kalodere. Ovo su podaci manje poznati današnjoj kulturnoj javnosti koji kazuju o prilikama pod kojima su Srbi u vrijeme kotorskog prote Jakova Popovića formirali svoju gardu kao ustanovu koja će pod tuđinom da čuva i njeguje narodni folklor u živopisnoj nošnji svojih članova, u narodnim pjesmama i kolu što je sve služilo naprednoj misli narodnog jedinstva. 1913, 68—69. Često objavljuje arhivsku građu 1911, 57; 1911, 57—58; 1912, 70—72; 1913, 62—72; 1914, 53—57.

⁴⁵ Po ugledu na ostale kalendare ovoga doba Dionisije uvodi i praktične rubrike iz poljoprivrede (»Iz poljodjelstva i kućarstva«, 1912, 72—75; 1913, 96—97) i narodne medicine (»Iz domaćeg ljekarstva«, 1912, 76—79, 1913, 101—102). Ovdje treba da spomenemo i neke članke iz domaće privrede kao prilog S. Nakićenovića o gradnji reprezentativnog hotela »Boka« u Hercegnovome zauzimanjem Mirka Komnenovića i Rudolfa Sardelica 1913, 114. Tako isto i članak o osnivanju parobrodskog društva u Kotoru 1913, 116.

⁴⁶ Dionisijev kalendar za 1909. g. štampan je na 54 stranice formata velike osmine. Od 1909. g. pa zaključno sa 1911. g. format kalendara je 30 x 23 cm, a broj stranica za 1910, 80, a za 1911, 78. Od 1912. do 1914. g. format je 23 x 15 cm, a broj stranica: 1912, 96, 1913, 116, i 1914, 75. Tiraž nije neposredno poznat. Prema broju pretplatnika i njihovim porudžbinama za 1914. g. iznosio je 1200 primjeraka. Po tim bilješkama doznajemo da se kalendar nabavljao u hercegnovskoj knjižari Jova Sekulovića, a u Beogradu u dvorskoj knjižari Mite Stajića i knjižari Srpske akademije nauka koju je vodio poznati knjižar S. B. Cvijanović. U ruskom gradu Batumu prodavao se u knjižari Vasa S. Jovanovića — Peraštanina. Pominju se pretplatnici iz Australije, SAD, Egipta, Bugarske i Turske. I iz mnogih krajeva

Miković je i ovom edicijom izvršio veliko patriotsko djelo i uvrstio se »u one kulturne radnike koji svojim iskrenim radom svesrdno služe svome pozivu i idejama svoga vremena«.⁴⁷

naše zemlje. Kal. »Boka«, 1914, 70—75. Poslije rata kad je bilo izgleda da će Dionisije moći da nastavi svoj rad na izdavanju ove značajne publikacije, veliki ilustrovani kalendar nije se više pojavljivao. Vjerujemo da su isti problemi sa kojima se urednik i izdavač neposustalo borio u toku onih burnih godina, najzad preovladali. Zna se samo toliko da je uredio mali džepni »narodni kalendar »Boka« za 1922. g.» koji je izdao Jovo Sekulović u tiražu od pet hiljada primjeraka. Ali to je već bio trgovinski posao za koji Dionisije nije imao interesovanje. V. Ivošević, D. Miković, Kotor 1968, 81.

⁴⁷ Trifun Đukić, Pregled književnog rada Crne Gore, Cetinje 1951, 209.

Summary

THE LARGE ILLUSTRATED CALENDAR »BOKA« AND ITS MISSION

Vaso IVOŠEVIĆ

In need of a good book with patriotic content, the abbot of monastery Banja near Risan, Dionisije Miković started in 1909 his large illustrated calendar. It was published until 1914. During all this time Dionisije Miković was the publisher and editor of the calendar. Publishing his calendar he struggled with political problems, was under the surveillance of police and some of the articles for the calendar were seized. Financial troubles also endangered the publication of the calendar. He had contributors among the scientists and fiction writers who supported him with their texts. The mission of the calendar was to spread the spirit of freedom and struggle and the idea of Yugoslav unity. The editor sent it to our emigrants in USA, Australia, Egypt, Russia, Bulgaria and Turkey.